

СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС

**СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨӨ
АЖ АХУЙН ТАНИЛЦУУЛГА-2013**

2014 ОН

ОРШИЛ

Хөдөө аж ахуйн салбарын үйл ажиллагаа нь бусад хүчин зүйлээс илүүтэйгээр байгаль, цаг агаараас хамааралтай бөгөөд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь үндсэндээ хүн амын хүнсний хэрэглээ, боловсруулах үйлдвэрлэлийн болон үйлчилгээний салбарын түүхий эдийн хэрэглээг хангахад зориулагддаг.

Дэлхийн улс орнуудын нэгэн адил манай улсын эдийн засгийн хөгжилд хөдөө аж ахуйн салбар нь ихээхэн чухал байр эзэлдэг салбарын нэг юм.

Энэ удаагийн танилцуулгад мал аж ахуйн, газар тариалангийн салбарын 2013 оны төлөв байдлыг нэгтгэн тусгав.

“Монгол Улсын Үндсэн хууль”-нд “Мал сүрэг” –ийг үндэсний баялаг мөн гэж хуульчлан зааж, мал тооллогыг улсын хэмжээнд жил бүр зохион байгуулж, үр дүнг нь макро түвшинд хийгддэг тооцоо, судалгаанд ашиглаж, салбарын талаар удирдлагын шийдвэр гаргах мэдээллийн эх үүсвэр болгон ашиглаж байна.

Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх заалт, Монгол Улсын Засгийн газрын 2003 оны 224 дүгээр тогтоол, Аймгийн Засаг даргын А/392 тоот захирамжийн дагуу мал, тэжээвэр амьтдын тооллогыг 2012 оны 12 дугаар сарын 7-ноос 17 ны өдрүүдэд зохион байгуулж явууллаа.

Манай аймгийн хөдөө аж ахуйн салбарын өнөөгийн байдалд дүгнэлт хийж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг боловсруулах, төлөвлөхөд энэхүү танилцуулга, судалгааны материал суурь мэдээлэл нь болно гэдэгт итгэж байна.

ТЭМДЭГЛЭЭНИЙ ТАЙЛБАР:

_ - Гүйцэтгэл байхгүй

СЭ – Сэлэнгэ

ГС – Говьсүмбэр

Да – Дархан-Уул

До – Дорноговь

Ду – Дундговь

Өм – Өмнөговь

Тө - Төв

Аб -Алтанбулаг

Ер - Ерөө

Зб - Зүүнбүрэн

Ма – Мандал

Ор – Орхон

Са – Сант

Цн – Цагааннуур

Бг – Баянгол

Сн – Сайхан

От – Орхонтуул

Бб – Баруунбүрэн

Шр – Шаамар

Хр – Хүдэр

Сб – Сүхбаатар

Жа – Жавхлант

Тү – Түшиг

Ху - Хушаат

ГАРЧИГ

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОВЧ ТАЙЛБАР, ТОДОРХОЙЛОЛТ	4
ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ	5
1.МАЛ АЖ АХУЙ	5
1.1.МАЛЫН ТОО, сүүлийн 5 жилээр, бүс, аймаг	5
1.2. НИЙТ МАЛЫН ТОО	5
1.3.АМИНЫ МАЛЫН ТОО	6
1.4.БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, төрлөөр	7
1.5.100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, төрлөөр	7
1.6.ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУСЫН ХОРОГДОЛ,	8
1.7.ОНЫ ЭХНИЙ МАЛД ТОМ МАЛЫН ХОРОГДЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, төрлөөр	9
1.8.МАЛТАЙ Өрхийн тоо, сумаар	10
1.9.МАЛЧИН Өрхийн тоо, сумаар	10
1.10.МАЛЧДЫН ТОО, сумаар	11
II.ГАЗАР ТАРИАЛАН	12
2.1. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, бүс, аймаг, ургамлын төрлөөр	12
2.2.ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, ургамлын төрлөөр	13
2.3. ХУРААСАН УРГАЦ, ГА-ГИЙН УРГАЦ, бүс, аймаг, ургамлын төрлөөр	14
2.4.НИЙТ ХУРААН АВСАН УРГАЦ, ургамлын төрлөөр	15
ДҮГНЭЛТ	16
АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ:	18

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОВЧ ТАЙЛБАР, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Малтай өрх. Малчин өрхөөс гадна малыг ахуй амьдралдаа туслах чанарын үүрэгтэй өсгөн үржүүлдэг өрх.

Малчин өрх. Жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амжиргааны эх үүсвэр болж байгаа өрх.

Малчид. Жилийн 4 улирлын туршид мал аж ахуйг эрхэлж, малын ашиг шим нь тэдний амжиргааны эх үүсвэр болдог 16 ба түүнээс дээш насны хүмүүсийг хэлнэ.

Өсвөр насны мал.

Тэмээ-Өнгөрсөн жилийн төл, 2, 3 настай

Адуу-Өнгөрсөн жилийн төл, 2 настай

Үхэр--Өнгөрсөн жилийн төл

Төл мал. Тухайн жилийн төлийг хэлнэ.

Бэлэн хээлтэгч. Малын төрөл бүр дээр сүүлийн 2 насны эм малыг хамруулна.

Малын тоо, толгойн өсөлт. Оны эцсийн малаас оны эхний малыг хассан зөрүү. Харьцангуй үзүүлэлтийг оны эцсийн малын тоог эхний малын тоонд харьцуулсан харьцаагаар тодорхойлогдоно. Малын өсөлтийн **орлого тал** нь төл бойжилт, **зарлага тал** нь хэрэглээний зарлага, том малын зүй бус хорогдол болно.

Тариалангийн талбай талбай. Хөдөө аж ахуйн таримал ургамлыг тариалсан талбайг хэлнэ. Тариалангийн талбайг тариалсан талбай, хураасан талбай, өнжсөн талбай, уринш боловсруулсан талбай гэж ангилна.

Тариалсан талбай. Тухайн жилд үр суулгасан газрын нийт талбайн хэмжээг хэлнэ.

Хураасан талбай. Тухайн жилд ургацыг хурааж авсан газрын нийт талбайн хэмжээг хэлнэ.

Га-гийн ургац. Талбайн нэг нэгжээс /1 га-аас/ авах газар тариалангийн бүтээгдэхүүний /ургацын/ хэмжээ бөгөөд га-гийн ургацыг тодорхойлохдоо тухайн төрлийн ургамлыг хурааж авсан бүх ургацыг тариалсан талбайн хэмжээнд нь харьцуулж тодорхойлно.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ

1.МАЛ АЖ АХУЙ

Монгол Улсын малын тоо 2013 онд 45144.3 мянган толгой малтай олсон байна. Энэ нь урьд оны мөн үеэс 4.2 сая толгойгоор өсчээ.

Төвийн бүсийн нийт мал 10 604.9 мянган толгой болж 2012 оноос 1.14 сая толгойгоор өсчээ.

1.1 МАЛЫН ТОО, сүүлийн 5 жилээр, бүс, аймаг

	2009	2010	2011	2012	2013
Дүн	44 023.9	32 729.5	36 335.8	40 920.9	45 144.3
ТӨВИЙН БҮС					
Дүн	10 527.0	7 558.0	8 448.8	9 463.9	10 604.9
ГС	168.7	153.2	189.7	226.1	272.8
ДА	361.5	249.8	256.8	268.4	279.1
ДО	1 076.9	1 056.8	1 207.4	1 327.9	1 516.4
ДУ	2 147.1	1 111.5	1 348.7	1 671.9	1 996.3
ӨМ	1 755.2	1 010.3	1 223.5	1 419.3	1 653.3
СЭ	1 553.4	1 265.6	1 260.9	1 305.6	1 314.2
ТӨ	3 464.2	2 710.7	2 962.0	3 244.7	3 573.0

2013 онд аймгийн дүнгээр нийт малын тоо 1314.3 мянган толгой болж улсын дүнгийн 2.9 хувь, 12.4 хувийг эзэлж байна. Малын тоог 1970 онтой харьцуулахад 3.8 дахин, 1980 онтой харьцуулахад 3.3 дахин, 1990 онтой харьцуулахад 2.6 дахин, 2000 онтой харьцуулахад 2.0 дахин өссөн байна. 2010 онтой харьцуулахад 48.6 мянган толгой буюу 3.8 хувиар өссөнийг 1 хүнд 12.5 толгой мал ногдож байна.

1.2. НИЙТ МАЛЫН ТОО

NUMBER OF LIVESTOCK

/мян.толthous.heads/

Он	Бүгд	Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Year	Total	Camel	Horse	Cattle	Sheep	Goat
1970	348.95	0.15	17.9	59.9	251.3	19.7

Сэлэнгэ аймгийн Хөдөө аж ахуйн танилцуулга-2013

1980	397.87	0.17	21.4	70.4	287.8	18.1
1990	512.5	0.25	33.8	99.2	351.3	27.9
1995	504.7	0.3	41.1	97.6	295.1	70.6
2000	654.4	0.69	45.9	108.5	333.5	165.8
2005	627.5	0.41	37.1	73.7	277.6	238.7
2010	1265.7	0.8	61.8	143.5	612.2	447.4
2011	1260.8	0.59	65.3	151.9	581.6	461.4
2012	1305.5	0.62	68.1	159.6	612.1	465.1
2013	1314.2	0.5	71.5	171.5	624.2	446.6

1.3. АМИНЫ МАЛЫН ТОО**NUMBER OF PRIVATE LIVESTOCK**

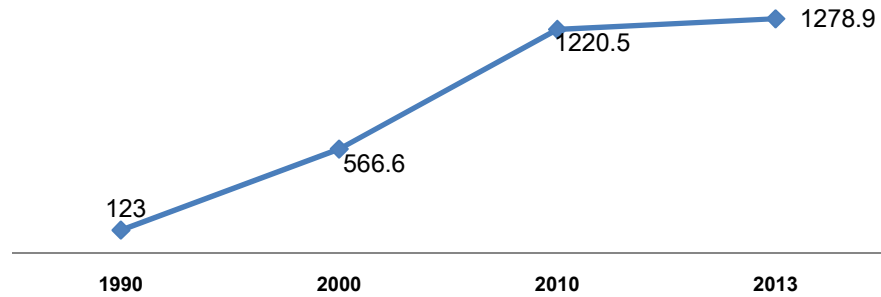
/мян.тол, thous.heads/

Он	Бүгд	Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Year	Total	Camel	Horse	Cattle	Sheep	Goat
1990	123.0	0	14.8	40.2	50.4	17.6
1995	314.0	0.031	33.8	73.7	143.4	63.1
2000	566.6	0.37	43.1	96.8	267	159.3
2005	594.2	0.25	35.1	69.2	256.8	232.8
2010	1220.5	0.76	59.9	134.5	586.9	438.4
2011	1224.4	0.57	63.9	143.8	562.5	453.6
2012	1266.7	0.6	66.1	151.6	591.5	456.9
2013	1278.9	0.49	69.3	163.6	605.3	440.2

2013 онд нийт малын 97.3 нь иргэдийн мал байгаа нь 1990 онтой харьцуулахад 63.3 пунктээр, 2000 оныхоос 10.7 пункт, 2010 оныхоос 0.8 пунктээр тус тус нэмэгдсэн байна.

Амины малын тоо number of livestock

/мян. Толthous.heads/

2013 оны жилийн эцсийн байдлаар 502662 толгой төл бойжиж байгаа нь 1990 оны мөн үетэй харьцуулахад 2.7 дахин, 2000 онтой харьцуулахад 2.6 дахин их, 2010 онтой харьцуулахад 32.2 хувь буюу 122.6 мянган төл илүү бойжуулсан байна.

1.4. БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, төрлөөр

NUMBER OF SURVIVALS, by type

Он	Бүгд	Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
Year	Total	Camel	Horse	Cattle	Sheep	Goat
1990	184833	38	4210	28341	141271	10973
1995	158307	24	6581	29575	98347	23780
2000	190627	55	6302	28281	105268	50721
2005	220534	84	8126	22779	102808	86737
2010	380063	80	9380	35963	202146	132494
2011	505009	94	14280	45366	259403	185866
2012	491321	73	14317	50332	242556	184043
2013	502662	89	15692	54052	251559	181270

100 эхээс бойжуулсан төл 2013 онд 82 болсон нь 1990 оноос 9, 1995 оноос 13, 2000 оноос 17, 2012 оноос 2 толгойгоор тус тус илүү, 2005 оноос 3, 2010 оноос 15, 2011 оноос 5 толгойгоор тус тус бага төл хүлээн авчээ.

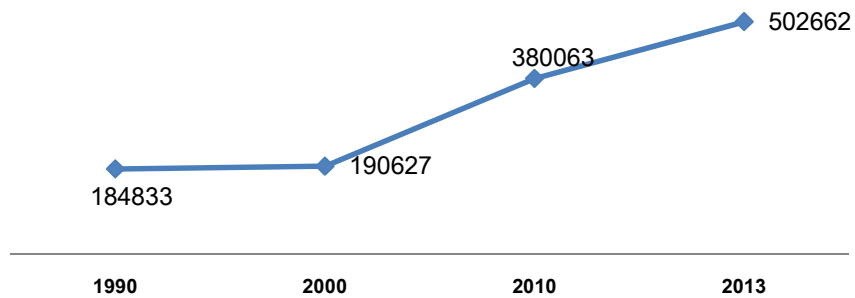
1.5. 100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, төрлөөр

AVERAGE SURVIVAL RATE PER 100 FEMALE BREEDING STOCK, head, by type

Он	Бүгд	Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
Year	Total	Camel	Horse	Cattle	Sheep	Goat
1990	73	49	51	64	75	83
1995	69	28	62	77	62	113
2000	65	50	43	63	63	76
2005	85	46	68	80	85	88
2010	95	41	59	62	66	56
2011	87	40	72	70	92	86
2012	80	31	69	73	81	83
2013	82	38	75	79	84	82

Бойжуулсан төл, number of survivals

/толгой head/

1.6. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУСЫН ХОРОГДОЛ

LOSES OF ADULT ANIMALS, by type

/мян.толthous.heads/

Он	Бүгд	Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Year	Total	Camel	Horse	Cattle	Sheep	Goat
1990	18.7	0.027	1.3	3.4	13.4	0.6
1995	25.9	0.013	1.4	5.3	17.2	2.0
2000	16.2	0.005	1.2	3.6	9.2	2.2
2005	3.9	0.006	0.62	0.73	1.34	1.2
2010	102.7	0.013	1.45	10.6	42.6	48.0

2011	7.3	0.005	0.35	0.96	3.4	2.6
2012	9.2	0.003	0.4	0.7	5.8	2.3
2013	6.5	0.002	0.5	1.0	2.53	2.5

2013 оны жилийн эцсийн байдлаар оны эхний малын 0.5 хувьтай тэнцэх 6.5 мянган толгой мал хорогдоод байна.

Үүнийг онуудын мөн үетэй харьцуулахад 1990 оныхоос 2.8 дахин, 1995 оныхоос 3.9 дахин, 2000 оныхоос 2.5 дахин, 2010 оныхоос 15.8 дахин бага, 2011 оныхоос 0.8 мянган толгой, 2012 оныхоос 2.7 мянган толгойгоор бага мал тус тус хорогдсон байна. Харин 2005 оныхоос 2.5 мянган толгойгоор илүү мал хорогдсон байна.

1.7. ОНЫ ЭХНИЙ МАЛД ТОМ МАЛЫН ХОРОГДЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, төрлөөр
PERCENTAGE OF LOSSES TO TOTAL OF LIVESTOCK AT BEGINNING OF YEAR,
by type

Он	Бүгд	Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Year	Total	Camel	Horse	Cattle	Sheep	Goat
1990	3.7	10.8	3.8	3.4	3.8	2.2
1995	5.1	4.3	3.4	5.4	5.8	2.8
2000	2.5	0.7	2.6	3.3	2.8	1.3
2005	0.6	1.5	1.7	1.0	0.5	0.5
2010	6.6	1.8	2.5	12.4	5.8	7.8
2011	0.6	0.8	0.5	0.6	0.6	0.6
2012	0.7	0.5	0.6	0.4	0.9	0.5
2013	0.5	0.4	0.7	0.6	0.4	0.6

Малтай өрхийн тоо 2013 онд 8987 болжээ. Үүнийг 1995 онтой харьцуулахад 2824 өрхөөр, 2000 онтой харьцуулахад 1467 өрхөөр, 2010 онтой харьцуулахад 358 өрхөөр, 2011 оныхоос 250 өрхөөр буурсан байна. Харин 2005, 2012 онуудтай харьцуулахад 19-1379 өрхөөр өссөн байна.

1.8. МАЛТАЙ ӨРХИЙН ТОО, сумаар

NUMBER OF HOUSEHOLDS WITH ANIMALS, by soum

Сум	Soum	Он / Year						
		1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Бүгд	Total	11811	10454	7608	9345	9237	8968	8987
Аб	Ab	439	578	355	369	324	304	303
Ер	Yer	858	744	640	718	647	614	623
Зб	Zb	451	412	316	537	474	496	479
Ма	Ma	2740	1732	1420	1992	2108	1969	1942
Ор	Or	462	471	231	350	368	354	374
Са	Sa	423	396	248	290	278	272	294
Цн	TSn	616	681	518	558	576	592	552
Бг	Bg	882	855	581	800	791	776	777
Сн	Sn	428	614	400	474	433	416	460
От	Ot	660	666	440	556	593	593	610
Бб	Bb	594	588	368	489	489	508	526
Шр	SHr	741	632	456	461	445	455	440
Хр	Khr	361	321	298	376	325	299	308
Сб	Sb	1313	930	599	440	427	403	364
Жа	Ja	305	294	296	387	427	401	401
Тү	Tu	350	302	238	228	238	236	242
Ху	Khu	188	238	204	320	294	280	292

1.9. МАЛЧИН ӨРХИЙН ТОО, сумаар

NUMBER OF HERDSMEN HOUSEHOLD, by soum

Сум	Soum	Он / Year						
		1993	1995	2000	2010	2011	2012	2013
Бүгд	Total	2340	2254	2803	4187	4214	4056	4051
Аб	Ab	78	90	177	200	187	170	173
Ер	Yer	69	92	49	197	176	229	208

Сэлэнгэ аймгийн Хөдөө аж ахуйн танилцуулга-2013

Зб	Zb	153	74	149	296	239	251	258
Ма	Ma	182	550	487	493	581	489	485
Ор	Or	133	91	117	187	198	198	208
Са	Sa	56	83	52	169	170	179	174
Цн	TSn	99	290	279	386	370	352	367
Бг	Bg	100	98	383	454	433	403	387
Сн	Sn	51	61	45	153	164	184	202
От	Ot	407	309	242	361	441	389	376
Бб	Bb	214	110	284	377	389	367	402
Шр	SHr	399	93	48	97	89	86	91
Хр	Khr	75	65	51	100	94	80	80
Сб	Sb	50	83	187	131	106	134	67
Жа	Ja	35	61	109	266	283	258	263
Тү	Tu	69	81	39	102	87	99	97
Ху	Khu	170	23	105	218	207	188	213

Малчдын тоо 7710 болсон нь 2005, 2007 онуудаас 979-1003 малчнаар өсчээ. Харин 2009-2012 онуудтай харьцуулахад 31-1413 малчнаар багассан байна.

1.10. МАЛЧДЫН ТОО, сумаар
NUMBER OF HERDSMEN, by soum

Сум	Soum	Он / Year						
		2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013
Бүгд	Total	6707	6731	9123	8470	8361	7741	7710
Аб	Ab	392	348	543	417	526	347	319
Ер	Yer	492	492	510	421	374	443	398
Зб	Zb	326	390	460	617	507	494	502
Ма	Ma	1546	1063	938	938	896	888	907
Ор	Or	233	283	311	377	360	378	390
Са	Sa	193	201	489	247	244	300	333
Цн	TSn	356	618	731	715	759	720	736
Бг	Bg	536	647	945	846	927	745	728

Сн	Sn	186	307	390	361	367	414	399
От	Ot	303	275	563	679	821	728	717
Бб	Bb	444	636	780	760	789	739	789
Шр	SHr	137	170	128	204	158	155	161
Хр	Khr	160	190	208	214	191	158	161
Сб	Sb	199	190	837	469	323	221	128
Жа	Ja	730	470	586	481	504	465	477
Тү	Tu	144	185	211	211	218	189	187
Ху	Khu	330	266	493	513	397	357	378

II. ГАЗАР ТАРИАЛАН

Монгол Улс 2013 онд тариалсан талбайг ургамлын нэр төрлөөр авч үзвэл: хүнсний ногооны тариалсан талбай 2012 оныхоос 5.1 хувь буюу 0.4 мян.га-гаар, тэжээлийн ургамалынх 4.3 хувь буюу 0.6 мян.га-гаар, техникийн ургамлын тариалсан талбай 2.5 дахин буюу 50.7 мян.га-гаар нэмэгдэж, төмснийх 7.7 хувь буюу 1.3 мян.га-гаар, үр тарианых 4.2 хувьбуюу 12.9 мян.га-гаар буурчээ.

2013 онд үр тариа 138978.5 га, төмс 4020.3 га, хүнсний ногоо 2317.0 га, тэжээлийн ургамал 1639.5 га-д тус тус тарьжээ. Үүнийг 1960 онтой харьцуулахад үр тариа 56.3 хувь, төмс 8.4 дахин, хүнсний ногоо 15.5 дахин ихийг тус бүр тариалсан байна. 1990 онтой харьцуулахад үр тариа 33681.5 га-аар бага, төмс 496,9 га-аар илүү, хүнсний ногоо 4.6 дахин ихийг тус тус тариалжээ. 2010 онтой харьцуулахад үр тариа 9428.3 га, төмс 1118.3 га, 528.0 га-аар тус бүр их тариалалт хийсэн байна.

2.1. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, бүс, аймаг, ургамлын төрлөөр

	Тариалсан талбай, га							
	Үр тариа		Төмс		Хүнснийногоо		Тэжээлийнургамал	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
ДҮН	306 234.8	293 261.8	16 820.7	15 503.2	7 854.2	8 311.3	13 783.6	14 390.4
			ТӨВИЙН БҮС					
ДҮН	211 510.2	212 010.5	10 473.3	10 024.3	4 200.5	4 590.4	7 800.8	8 125.9
ГС	-	-	4.5	7.7	4.8	6.9	7.7	8.9
ДА	9 050.9	10 640.5	1 189.5	695.0	961.6	1 240.5	397.0	92.5

Сэлэнгэ аймгийн Хөдөө аж ахуйн танилцуулга-2013

ДО	-	-	52.3	30.4	38.4	35.1	14.9	12.8
ДУ	-	-	45.6	38.3	15.2	14.7	14.0	41.4
ӨМ	17.4	-	65.8	64.5	48.2	45.5	63.1	34.7
СЭ	140 146.9	138 978.5	4 064.4	4 019.7	2 139.9	2 318.0	2 140.0	1 639.5
ТӨ	62 295.0	62 391.5	5 051.2	5 168.7	992.5	929.7	5 164.1	6 296.1

2.2. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, ургамлын төрлөөр

SOWN AREA, by type of plants

Сэлэнгэ аймаг /га, hectares/

Он Year	Үр тариа Cereals	Төмс Potatoes	Хүнсний ногоо Vegetables	Тэжээлийн ургамал
1960	88871	476	149.2	4896
1965	131776	298	198.7	1009
1970	139392	369.4	129	1820
1975	148099	934	140	5938
1980	1713398	1501.5	352.5	24888
1985	185903	1805.2	458.8	8040
1990	172660.0	3523.4	498.5	9951
1995	127320.0	1000.5	533.1	550
2000	92186.0	900.1	570.8	-
2005	80915.0	1398.8	1064.0	381
2010	129550.2	2902.0	1789.0	1264.2
2011	151807.3	3339.8	2049.9	1676.5
2012	151807.3	3339.8	2049.9	2140
2013	138978.5	4020.3	2317.0	1639.5

Монгол улсын төмс, хүнсний ногоо тариалалт, га

2013 онд үр тариа 186986.3 тн, төмс 56020.2 тн, хүнсний ногоо 35474.9 тн хураан авсан нь 1960 онтой харьцуулахад үр тариа 76998.3 тн, төмс 11.3 дахин, хүнсний ногоо 37.2 дахин их ургац хураан авсан, 1990 онтой харьцуулахад үр тариа 5012.6 тн-оор бага ургац, төмс 24719.8 тн, хүнсний ногоо 4.7 дахин их ургац хураан авч бол 2010 оны мөн үетэй харьцуулахад үр тариа 9327.5 тн, төмс 13270.6 тн, хүнсний ногоо 5222.0 тн ургац тус бүр илүү хураан авсан байна.

2.3. ХУРААСАН УРГАЦ, ГА-ГИЙН УРГАЦ, бүс, аймаг, ургамлынтөрлөөр

	Хураасанургац, т						Га-гийнургац, ц			
	Үр тариа		Төмс		Хадлан өвс, мян.т		Үр тариа		Төмс	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2013	2013
ДҮН	479 348.8	387043. 3	245 935.0	191 619.2	1 175.1	1 169.3	15.7	13. 2	146. 2	123.6
			ТӨВИЙН БҮС							

Сэлэнгэ аймгийн Хөдөө аж ахуйн танилцуулга-2013

ДҮН	361 424.4	279 663.1	178 279.2	133 967.6	358.6	340.6	17.1	13. 2	170. 2	133.6
ГС	-	-	34.9	38.6	2.3	1.1	-	-	77.7	50.1
ДА	12 820.8	11 698.0	14 208.0	8 418.0	71.7	60.8	14.2	11. 0	119. 4	121.1
ДО	-	-	207.8	151.5	1.5	2.2	-	-	39.7	49.9
ДУ	-	-	121.7	125.0	0.0	0.0	-	-	26.7	32.7
ӨМ	-	-	636.8	552.1	3.3	4.3	-	-	96.8	85.6
СЭ	240 733.0	186 985.8	62 264.7	56 020.6	175.2	164.5	17.2	13. 5	153. 2	139.4
ТӨ	107 870.6	80 979.3	100 805.3	68 661.7	104.6	107.8	17.3	13. 0	199. 6	132.8

Манай улс 2013 онд 387.0 мян.түр тариа, 191.6 мян.төмс, 101.8 мян.т хүнсний ногоо, 42.6 мян.т тэжээлийн ургамал хурааж, 1169.3 мян.т өвс хадлан бэлтгэсэн нь 2012 оныхоос хүнсний ногоо 2.9 хувиарбуюу 2.9 мян.тонноор өсч, үртариа 19.3 хувиар буюу 92.3 мян.т, төмс 22.1 хувиарбуюу 54.3 мян.т, тэжээлийн ургамал 7.8 хувиар буюу 3.6 мян.т, өвс хадлан 0.5 хувиар буюу 5.8 мян.тонноор буурсан байна.

2.4.НИЙТ ХУРААН АВСАН УРГАЦ, ургамлынтөрлөөр

TOTAL GROP, by type of plants

Сэлэнгэ аймаг /тн, tons/

Он	Үр тариа	Төмс	Хүнснийногоо
Year	Cereals	Potatoes	Vegetables
1960	109988	4961	952.8
1965	122433	2323	2480.2
1970	150582.8	3370.9	2296.9
1975	207946	10566	2044
1980	76314.9	6887.3	4041
1985	286915	23354	7271.5
1990	191998.9	31300.4	7554.4

1995	107121.2	8543.2	6576.7
2000	77007.5	8929.8	8924.5
2005	30878.2	16636.0	15575.0
2010	177658.8	42749.6	30252.9
2011	240285.7	55374.6	34867.3
2012	240285.7	62264.7	34002.3
2013	186986.3	56020.2	35474.9

ДҮГНЭЛТ

Монгол Улсын малын тоо 2013 онд 45 144.3 мянган толгой малтай олсон байна. Энэ нь урьд оны мөн үеэс 4.2 сая толгойгоор өсчээ.

Төвийн бүсийн нийт мал 10 604.9 мянган толгой болж 2012 оноос 1.14 сая толгойгоор өсчээ.

2013 онд аймгийн дүнгээр нийт малын тоо 1314.3 мянган толгой болж улсын дүнгийн 2.9 хувь, 12.4 хувийг эзэлж байна. Малын тоог 1970 онтой харьцуулахад 3.8 дахин, 1980 онтой харьцуулахад 3.3 дахин, 1990 онтой харьцуулахад 2.6 дахин, 2000 онтой харьцуулахад 2.0 дахин өссөн байна. 2010 онтой харьцуулахад 48.6 мянган толгой буюу 3.8 хувиар өссөн нь 1 хүнд 12.5 толгой мал ногдож байна.

2013 оны мал тооллогын дүнгээр аймгийн хэмжээгээр мал бүхий 8987 өрх тоологдсон байна. Үүний 45.1 хувь буюу 4051 өрх нь жилийн дөрвөн улирлын туршид малаа малладаг, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа малчин өрх, 54.9 хувь буюу 4912 өрх нь малыг амьдрал ахуйдаа туслах чанартайгаар өсгөн үржүүлж буй малтай өрх байна.

2013 оны мал тооллогын дүнгээр 7710 малчид аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажиллаж байгаа бөгөөд малчдыг насын бүлгээр нь авч үзвэл 35.1 хувь нь 16-34 насны, 55.7 хувь нь 35-59 насны, 9.2 хувь нь тэтгэврийн насныхан байна. Малчдын дотор 16-34 насны залуу малчдын эзлэх хувийн жин буурч, харин 35 наснаас тэтгэвэрт гарах хүртэлх насныхны эзлэх хувийн жин өсч байна.

Аймгийн хэмжээгээр авч үзвэл 2013 онд мал бүхий өрхийн тоо өмнөх оныхтой харьцуулахад 0,2 хувь буюу 19 өрхөөр нэмэгдсэн, харин малчин өрхийн тоо 0,1 хувь буюу 5 өрхөөр буурчээ.

Мал бүхий өрхийн 43,9 хувь нь Мандал, Ерөө, Орхонтуул, Цагааннуур сумдад ногдож байна.

Малчин өрхийн тоо 40,7 хувь нь Мандал, Орхонтуул, Баруунбүрэн, Баянгол сумдад ногдож байна.

2013 онд мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажиллаж буй малчдын тоо өмнөх оныхоос 0,4 хувь буюу 31-ээр буурсан байна. Үүнийг сумдаар авч үзвэл Алтанбулаг, Ерөө, Баянгол, Сайхан, Орхонтуул, Сүхбаатар, Түшиг сумдад 2-45 малчнаар буурч, бусад сумдад өссөн байна.

2013 оны мал тооллогоор нийт малчин өрхийн 96,7 хувь нь цахилгааны эх үүсгүүртэй, 87.3 хувь нь телевизтэй, 100 хувь нь гар утастай гэсэн дүн гарлаа. Нийт малчин өрхөд цахилгаан үүсгүүртэй өрхийн эзлэх хувь өмнөх оныхоос 10,6 пунктээр, телевизтэй өрхийн эзлэх хувь 10.4 пунктээр тус тус өссөн байна.

2013 онд аймгийн хэмжээнд дунджаар 100 эхээс 82 төл бойжуулсан нь өмнөх оныхоос 2 төлөөр өсөв. 100 эхээс бойжуулсан төл нь улсын дундажтай адилхан байна.

2013 онд оны эхний малын 0.6 хувьтай тэнцэх 6.5 мянган толгой мал хорогдсон нь өмнөх оныхоос 2.7 мянган толгойгоор бага мал хорогдсон байна. Нийт хорогдсон малын 0.03 хувийг тэмээ, 7.7 хувийг адуу, 15.4 хувийг үхэр, 38.9 хувийг хонь, 37.97 хувийг ямаа эзэлж байна.

2013 онд үр тариа 138978.5 га, төмс 4020.3 га, хүнсний ногоо 2317.0 га, тэжээлийн ургамал 1639.5 га-д тус тус тарьжээ. Үүнийг 1960 онтой харьцуулахад үр тариа 56.3 хувь, төмс 8.4 дахин, хүнсний ногоо 15.5 дахин ихийг тус бүр тариалсан байна. 1990 онтой харьцуулахад үр тариа 33681.5 га-аар бага, төмс 496,9 га-аар илүү, хүнсний ногоо 4.6 дахин ихийг тус тус тариалжээ. 2010 онтой харьцуулахад үр тариа 9428.3 га, төмс 1118.3 га, 528.0 га-аар тус бүр их тариалалт хийсэн байна.

2013 онд үр тариа 186986.3 тн, төмс 56020.2 тн, хүнсний ногоо 35474.9 тн хураан авсан нь 1960 онтой харьцуулахад үр тариа 76998.3 тн, төмс 11.3 дахин, хүнсний ногоо 37.2 дахин их ургац хураан авсан, 1990 онтой харьцуулахад үр тариа 5012.6 тн-оор бага ургац, төмс 24719.8 тн, хүнсний ногоо 4.7 дахин их ургац хураан авчан бол 2010 оны мөн үетэй харьцуулахад үр тариа 9327.5 тн, төмс 13270.6 тн, хүнсний ногоо 5222.0 тн ургац тус бүр илүү хураан авсан байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ:

Монгол улсын Хөдөө аж ахуйн салбар-2010-2013 он

Сэлэнгэ аймгийн 1990-2013 оны жилийн эцсийн танилцуулга

Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн танилцуулга-2010-2013 он

Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн танилцуулга-2000-2013 он

Сэлэнгэ аймгийн Хөдөө аж ахуйн салбарын танилцуулга-1990-2001 он

www.selenge.nso.mn

www.nso.mn

www.1212.mn

Судалгаа хийсэн: Сэлэнгэ аймгийн Статистикийн Хэлтсийн мэргэжилтэн

Д.Гүндэгмаа

Хянасан: Сэлэнгэ аймгийн Статистикийн хэлтсийн дарга

Н.Баасансугар